

УДК 316

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2022.94.3>

О. С. ЗУБЧЕНКО,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії та соціології
Маріупольський державний університет

СТРУКТУРУВАННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2020 РОКУ

Статтю присвячено аналізу формування електорального простору на тлі поглиблення процесів децентралізації та зростання самостійності регіональних політичних еліт. Автор екстраполює історичні особливості розвитку регіону на сучасні геополітичні реалії, зокрема, широкомасштабну агресію Росії та окупацію частини території. Використовуючи методологічний концепт «електоральний простір» та дані електоральної статистики з офіційного веб-сайту Центральної виборчої комісії України, аналізується голосування виборців Запорізької, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей на місцевих виборах 2020 року. За масштабом політичної діяльності автор розділяє суб'єктів виборчого процесу на загальнонаціональні та регіональні, а за змістом програмних положень та публічних заяв – на проукраїнські та проросійські. Наголошується, що взаємозв'язок між цими політичними акторами визначається трьома соціальними розколами – географічним (Північ-Південь, Подніпров'є – Таврія), просторовим (центр – напівпериферія – периферія) та урбаністичним (голосування жителів різних районів у обласних центрах). За першим вектором фіксуються значні відмінності у електоральній підтримці «Опозиційної платформи За життя», «Європейської солідарності» та «Батьківщини», а за другим – у показниках регіональних партій та нових політичних проектів у великих містах і сільській місцевості. Третя лінія описується за допомогою коефіцієнту регіоналізації та характеризує неоднорідність електорального простору у великих містах. Автор доходить висновків про невідворотність електоральних змін у регіоні, які розпочалися у 2014 році, та завершаться повним занепадом проросійських партій на перших післявоєнних виборах. Разом з тим існує висока вірогідність виокремлення звільнених районів в окремий електоральний кластер, де колишні прихильники «руського мира» будуть намагатися зберегти свій вплив. У той же час і надалі спостерігатиметься тенденція до зростання ролі обласних центрів та їхніх еліт у регіональному електоральному просторі.

Ключові слова: місцеві вибори, електоральний простір, географічний розкол, просторовий розкол, коефіцієнт регіоналізації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток децентралізації та розширення владних повноважень і фінансової спроможності місцевих громад у останні роки значно збільшили інтерес громадськості до інституту місцевих виборів. На тлі активного обговорення

змін до Конституції, що мають остаточно демонтувати пострадянську систему місцевих державних адміністрацій, та очевидної неспроможності центру адекватно протистояти зовнішнім загрозам регіональні представницькі органи та еліти набувають все більшої ваги. Відповідно з кожним роком зростає увага дослідників до результатів місцевих виборів, які все більше відрізняються від результатів загальнонаціональних голосувань та отримують власну політичну суб'єктність.

Особливого значення ці тенденції набувають у північному Причорномор'ї та Приазов'ї. Історично Південь України формувався як соціально-економічно та політично гетерогенний регіон. Сюди входили і багатонаціональна Одеса, і степовий Херсон, і місто корабелів Миколаїв, і робітничий Олександрівськ. Відмінності між ними проявлялися в історичному досвіді, культурі, традиціях та електоральних симпатіях населення. Разом з тим ці території об'єднує кілька спільних політико-ментальних рис.

По-перше, ідея вільної, нічийної землі. Південь – це край втікачів у вузькому сенсі від соціального та національного пригнічення, а у широкому – від системи державно-нормативної регуляції. Оселення у Степу дозволяло кардинально змінити образ життя, сприяло формуванню нового соціального типу особистості, яка мала широкі можливості самореалізації, досягнення того, про що і не мріялося на батьківщині.

По-друге, бажання свободи «аж до нестями» (за влучним висловом українського історика Наталі Полонської-Василенко) мало наслідком недостатню інтегрованість краю у загальнонаціональний політичний простір, відставання політичних процесів тут на кілька років від центру. Ця тенденція була помітною в абсолютно різні історичні періоди – починаючи від запізнілого становлення земського самоврядування у 1860-1870 рр., закінчуючи перебудовою та економічними перетвореннями кінця 1980 – початку 1990-х рр. Прикладом цього можуть бути і чисельні селянські рухи часів визвольних змагань 1917–1921 рр., що не тільки маніфестували системні (Н. Махно) чи хаотичні (М. Григор'єв) анархістські ідеї, але й робили спроби сформувати локальні державні утворення (Баштанська та Висунська республіки). Найсуперечливіше відбувався етнополітичний розвиток Одещини та Південної Бессарабії. Зокрема, нав'язаний російський наратив «порто-франко» майже не пов'язував перлину Причорномор'я із українською культурною традицією.

По-третє, до 2014 року помітну роль у краї відігравали етнополітичні ідеї Новоросії. Цей соціокультурний проект засновувався на трьох положеннях – історія Південної України починається із російською колонізацією цих земель, ця земля – унікальне російське надбання та не має жодного стосунку до України, населення південних територій є етнічними росіянами, яких «націоналісти» буцімто намагаються насильницьки українізувати. Проте, незважаючи на високий

рівень асиміляції та русифікації українців у великих містах, значне поширення регіональних та радянських ідентичностей, на практиці проєкт «Новоросія» зазнав фіаско. Сепаратистський рух «Російська весна» в Одесі, Миколаєві та Запоріжжі було придушено силами місцевої патріотичної громадськості, без активної участі центральної влади. Після початку широкомасштабного вторгнення Російської Федерації до України у лютому 2022 року та тимчасової окупації частини території Миколаївської, Запорізької та Херсонської областей місцеві колаборанти намагались реанімувати концепти «Таврической губернии», «Южной Руси», «народных республик» та іншого псевдоісторичного мотлоху. Проте масові протестні акції у Херсоні, Каховці, Мелітополі, Бердянську, Токмаку, інших містах та селах у березні-квітні 2022 року та широке розгортання Руху спротиву переконливо засвідчили справжню національну самоідентифікацію жителів регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Із середини 1990-х років проблеми дослідження електорального простору перебувають у центрі уваги українських дослідників: Володимира Березинського (проблеми розгортання електоральної комунікації у символічному просторі) [1], Едуарда Гугніна (топологічні характеристики електорального поля) [2], Анжеліки Єхніч (соціальні розмежування у електоральному просторі посткомуністичних суспільств) [3], Дінари Локтінової (вплив виборчої системи на електоральну поведінку, зокрема, у вигляді «розколотого голосування» [4], Андрія Кузишина (розвиток електорального поля західноукраїнських областей) [5], Юрія Остапця та Анатолія Ключковича (прояви загальнонаціональних електоральних процесів на регіональному рівні) [6; 7] та багатьох інших авторів.

Мета дослідження – визначити сучасні напрями структурування електорального простору Південного регіону та диференціації електоральних симпатій населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми розглядаємо електоральний простір як сукупність стійких взаємин виборців та політичних акторів у певному нормативно-правовому та суспільно-історичному середовищі. Це поняття має три аспекти: по-перше, локалізовані у географічних межах взаємини політичної еліти та виборців під час формування органів влади; по-друге, соціокультурні, соціально-політичні та соціально-економічні чинники регіонального рівня, які безпосередньо визначають формат виборчого процесу; по-третє, структура очікувань та мотивація електоральної поведінки виборців.

Емпіричною основою нашого дослідження стали результати голосування до обласних, міських та районних рад на місцевих виборах у жовтні 2020 року в Одеській, Миколаївській, Херсонській та Запорізькій областях, які знаходяться у відкритому доступі на офіційному веб-порталі Центральної виборчої комісії України (www.cvk.gov.ua).

У ході аналізу нами було виділено кілька категорій електоральних акторів – національні та регіональні, «проукраїнські» та «проросійські».

До національних було віднесено обласні, територіальні та місцеві організації партій «Опозиційна платформа «За життя», «Слуга народу», «Європейська солідарність», Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», «Опозиційний блок», «За майбутнє», «Наш край», Всеукраїнське об'єднання «Свобода», «Сила і честь», «Перемога Пальчевського», «Голос», «Національний корпус», «Пропозиція», «Розумна сила», «Разом – сила», «Удар», «Сила людей», Партії місцевого самоврядування, партії Шарія, Партії Зелених України та Аграрної партії.

До регіональних ми зарахували політичні сили, які брали участь у виборах лише на території однієї із областей Південної України або до однієї чи кількох місцевих рад, спираючись на підтримку авторитетних і популярних місцевих лідерів – партія «Довіряй ділам», Українська морська партія Сергія Ківалова, блок «Едуарда Гурвіца», «Миколаївці», Ігоря Колихаєва «Нам тут жити», «блок Володимира Сальдо», партії Володимира Буряка «Єднання», «Нова політика» та «Команда Сергія Мінька».

До умовно «проукраїнських» віднесено політичні сили, які підтримували Революцію Гідності, курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, декомунізацію, розширення сфери застосування української мови, засуджували російську агресію, підтримували Українську армію та волонтерський рух, зокрема, партії «Слуга народу», «Європейська солідарність», Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», «За майбутнє», Всеукраїнське об'єднання «Свобода», «Сила і честь», «Голос», «Національний корпус», «Пропозиція», «Удар», «Сила людей», Партії місцевого самоврядування, Партії Зелених України, Аграрної партії та блок «Едуарда Гурвіца».

Натомість серед умовно «проросійських» ми виділили партії, які підтримують та поширюють кремлівські наративи щодо внутрішньої та зовнішньої політики, засуджують декомунізацію, українізацію, тісно пов'язані із Партією регіонів та колишнім режимом Віктора Януковича або мають у своїх лавах одіозних проросійських діячів – партія «Опозиційна платформа «За життя», «Опозиційний блок», «Наш край», «Перемога Пальчевського», «Розумна сила», партії Шарія, «Довіряй ділам», Українська морська партія Сергія Ківалова, «блок Володимира Сальдо», Володимира Буряка «Єднання» та «Нова політика». Із початком російського вторгнення значна частина цих акторів або їхніх окремих представників унеможливили собі політичне життя у майбутній Україні, перейшовши на бік ворога. Найпомітнішими серед них лідер однойменної партії Володимир Сальдо, керівник запорізького осередку Опозиційного блоку Євген Балицький, депутат Запорізької обласної ради Микола Пастушенко, депутати місцевих рад у Генічеську, Новій Каховці, Енергодарі, Чернігівці тощо. У той

же час багато політиків із цього табору, зокрема, міський голова Одеси Геннадій Труханов, з перших днів війни зайняли активну проукраїнську позицію та багато зробили для оборони регіону.

Від президентських виборів 2004 року до часів Революції Гідності Південний регіон демонстрував принципово інший (порівняно зі Сходом) варіант «російськомовної України». Враховуючи історичні особливості колонізації краю, тут спостерігався менший вплив патерналістських настроїв, успішніша адаптація до змін та націленість людей на досягнення особистого успіху. Альтернативою активній участі у загальнонаціональному політичному процесі для Півдня виступали ідеї політичної автономізації та емансипації від контролю «київської бюрократії», які згодом знайшли відгук у окремих діячів «російської весни». Відповідно до цього, виборці південних регіонів були схильні надавати перевагу вже не стільки силам комуністичної та соціалістичної орієнтації, що апелювали до єдиного із Росією союзного минулого, скільки силам, що ототожнювали демократію в її ліберально-космополітичному, проте не націоналістичному варіанті. У різні роки до цієї широкої політичної когорти потрапляли Партія зелених, Партія регіонів, Команда озимого покоління, «Віче» тощо.

Як і по всій державі, на Півдні місцеві вибори-2020 року характеризувались найнижчою активністю виборців за всю історію України. У Запорізькій області виконати свій громадянський обов'язок прийшли 33,9%, у Херсонській – 32,4%, у Миколаївській – 32%, у Одеській – 35,5% громадян, які мають право голосу. Загалом на дільниці з'явилися лише близько 1,5 млн. із 4,7 млн. зареєстрованих виборців. Аналітики групи «Рейтинг» з'ясували, що за станом здоров'я на дільниці не збиралися йти 20% учасників опитування, а понад третина респондентів не бачили достойних кандидатів. 15% учасників опитування були зайняті у день голосування, 10% – відлякала від виконання свого громадянського обов'язку пандемія коронавірусу, а ще 12% назвали виборчу кампанію нецікавою [8].

Одним із негативних наслідків абсентеїзму є невідповідність інституту виборів своєму функціональному змісту та сенсу. У нашій ситуації низька явка суттєво вплинула на впровадження нових виборчих правил – через зниження абсолютного розміру електорального порогу, виборчої квоти та опосередковано – кількості голосів для обрання депутатом.

Наскільки змінились електоральні преференції жителів південних областей нині? Для відповіді порівняємо результати найбільш потужних національних сил до регіональних «парламентів», які наведено у таблиці 1.

Із таблиці можемо бачити, що лише найбільш потужні загальнонаціональні політичні сили змогли виставити партійні списки на виборах до всіх обласних рад. При цьому «Опозиційний блок», який виграв минулі вибори у регіоні, зміг досягти успіхів лише на Запоріжжі, де

Таблиця 1
**Результати голосування на виборах до обласних рад 2020 року
 (у відсотках від тих, хто проголосував за всі партії)**

Політична партія	Запорізька	Херсонська	Миколаївська	Одеська
Опозиційна платформа – «За життя»	23,2	20,4	23,4	26,8
Слуга народу	18,8	15,2	21,3	17,5
Європейська солідарність	9,4	9,5	10,4	10,4
Опозиційний блок	7,6	–	2,6	–
За майбутнє	7,0	3,1	5,6	10,0
«Батьківщина»	5,8	7,6	4,7	6,8
Наш край	4,7	9,4	12,3	5,0
Партія Шарія	3,7	–	3,5	5,1
Радикальна партія О. Ляшка	2,5	3,2	–	–
Партія зелених України	2,5	2,7	–	–
Перемога Пальчевського	–	1,1	1,6	1,6
Пропозиція	–	1,0	8,2	–

отримав потужну підтримку з боку структур Ріната Ахметова. На підтримку ще одного пострегіоналістського проекту – «ОПЗЖ» помітно впливала активність регіональних проросійських партій. У цій ніші також працювали партія Шарія, що робила ставку виключно на жителів великих міст, та «Наш край», який залучив до своїх лав частину колишніх «регіоналів» (Олександра Пономарьова у Бердянську, Миколу Круглова у Миколаєві тощо). У той же час показники як партії влади «Слуга народу», так і національно-демократичної опозиції, представленої «Європейською солідарністю» та «Батьківщиною», були приблизно однаковими.

Основою для диференціації регіонального електорального простору стають соціальні розколи. С. Ліпсет та Ст. Роккан зазначали, що такі розподіли виникають внаслідок певних критичних подій, формуються протягом тривалого часу та є основою для формування електоральних переважень. Партії не постають перед виборцями із чистого аркушу, а їхня підтримка обумовлена багатьма соціально-культурними та соціально-економічними чинниками [9].

Перший розподіл (географічний) проявляється по лінії «Північ-Південь» на Одещині, Запоріжжі і Миколаївщині та «Подніпров'я – Таврія» на Херсонщині. Після подій 2014 року межі Південноукраїнського регіону де-юре не зазнали змін, проте де-факто війна Росії проти

України та анексія Криму значно вплинули на його геополітичне становище. Херсонщина перетворилась на прикордонний, а на тлі зростання російської агресії проти України – фактично на прифронтовий регіон. Присутність окупаційного контингенту у Придністров'ї суттєво підвищувала внутрішньополітичну напругу на Одещині та підживлювала сепаратистські настрої у Бесарабії. Запорізький край із перших днів став однією із важливих баз для Збройних Сил України, центром потужного волонтерського патріотичного руху, повною мірою відчувши на собі вплив військових дій на Донбасі.

Важливо, що при визначенні цього розколу до уваги береться лише голосування за загальнонаціональні партії, адже підтримка місцевих брендів носить ситуативний характер, може змінюватися від виборів до виборів через інкорпорацію або навпаки – відсіювання певних регіональних еліт та багато в чому залежить від успіхів у розбудові інфраструктури та особистих якостей регіональних керівників.

Незважаючи на умовність географічних розподілів, дані таблиці чітко вказують на існування кількох стійких тенденцій. По-перше, з півночі на південь різко зростає рівень підтримки «Опозиційної платформи За життя». На особливу увагу тут заслуговує Бесарабія, агресивні плани щодо якої російські агресори не полишають з 2014 року.

Таблиця 2

Географічний розподіл у голосуванні виборців Південної України (у відсотках від всіх, хто проголосував за політичні партії на виборах до обласних рад)

Політична партія	Одеська область		Запорізька область		Миколаївська область		Херсонська область	
	Північ	Південь	Північ	Південь	Північ	Південь	Пр.	Тав.
Опозиційна платформа – «За життя»	20	28	19	31	22	33	17	27
Слуга народу	16	19	23	16	22	19	16	16
Європейська солідарність	13	6	7	7	12	10	10	8
Опозиційний блок	–	–	7	11	–	–		
За майбутнє	8	19	6	9	6	5	4	3
«Батьківщина»	16	4	11	6	6	3	10	8
Наш край	4	11	5	9	9	9	13	9
Партія Шарія	2	2,5	2	2,5	3	6	–	–
Радикальна партія О. Ляшка			3	2			5	4

Також слід наголосити на нетипово високих для великого міста показниках проросійських сил у Миколаєві. Будемо сподіватися, що на перших післявоєнних виборах ситуація докорінно зміниться. По-друге, увагу слід звернути на ареал електоральної підтримки національно-демократичних сил, який тяжіє до північного заходу, підтверджуючи геополітичний розлам між Степом та Лісостепом. Особливо відчутно це проявилось на Одещині, виборці Півдня та Півночі якої «обрали» абсолютно різні склади обласної ради. Такі відмінності виникли не сьогодні, і не вчора. Наприклад, у 2004 році у м. Ананьїв та околицях Віктор Ющенко здобув 38% голосів, а у бесарабському Болграді – лише 10%. У 2007 році на крайній Півночі регіону блок Юлії Тимошенко та «Наша Україна» отримали 29% голосів, а на Придунав'ї – лише 12%. По-третє, варто не забувати про електоральну специфіку Херсонщини, де розподіл електоральних симпатій відбувається не лише із Заходу на Схід, але й у межах Лівобережжя. Зокрема, підтримку ОПЗЖ більш яскраво виражено у Генічеську та сусідніх громадах, де висока частка нащадків старовірів – переселенців із Центральної Росії у кінці XVII – першій половині XIX ст.

Другим розколом (просторовим) є «центр-периферія», який тісно корелюється із поняттям «соціального ландшафту» – сукупності соціальних спільнот різних типів, що існують на певній території на основі певних нормативно-ціннісних умов [10, с. 10]. При цьому важливе значення мають не тільки формальні правила та приписи, але й неформальні відносини, зв'язки, традиції, моделі взаємодії між політичною елітою та виборцями, що склались на місцях. Також значну роль відіграє ступінь згуртованості та електоральної консолідованості місцевих спільнот, що може базуватися як на патрон-клієнтелістських засадах, так і формуватися під впливом давніх стереотипів та політичних міфів (наприклад, фейками російських ЗМІ про «злих бандерівців», які прийдуть насильно українізувати полінаціональну Бесарабію). Водночас цей поділ досить ускладнився після затвердження нового адміністративно-територіального устрою влітку 2020 року.

Можемо бачити, що епіцентром впливу регіональних партій є великі міста. Саме тут вони найбільш активно використовували імідж чинних міських голів, організаційний, фінансовий та медійний потенціал місцевих еліт, а також адміністративні важелі та можливості місцевих бюджетів для втілення в життя своїх передвиборчих програм. Такий підхід дозволяв максимально акумулювати ресурси у найбільших громадах, таргетувати кампанію з урахуванням потреб та інтересів їхніх мешканців та не «бити по площах». У повоєнний час, після повного звільнення Півдня на цьому тлі можуть посилитися позиції регіональних керівників, які стали символами національного спротиву (зокрема, очільника Миколаївщини Віталія Кіма).

Третій розподіл базується на методологічних підвалинах «теорії місця», розробленої відомим британсько-американським дослідником

Таблиця 3

**«Центрально-периферійний» розподіл у голосуванні виборців
Південної України (у відсотках від всіх, хто проголосував
за політичні партії на виборах до обласних рад)**

Політична партія	ОПЗЖ	Слуга народу	ЄС	За майбутнє	Батьківщина	Опозиційний блок	Наш край	Партія Шарія	Регіональні партії
Одеська область									
Центр	26	14	13	4	3	-	2	9	26
Напівпериферія	24	23	8	11	8	-		6	12
Північна периферія	20	16	13	8	16	-	4	2	8
Південна периферія	28	19	6	19	4	-	11	3	8
Херсонська область									
Центр	17	14	10	2	5	-	5	-	37
Напівпериферія	22	18	10	3	8	-	8	-	21
Периферія	21	13	8	3	9	-	11	-	22
Миколаївська область									
Центр	25	19	9	4	3	-	8	5	18
Периферія	22	22	12	6	6	-	10	2	4
Запорізька область									
Центр	17	18	14	3	4	4	1	5	26
Напівпериферія	28	18	6	8	6	9	7	2	8
Периферія	24	20	6	12	8	8	6	2	10

Джоном Егню, який відводить великим містам важливу роль у електоральних процесах. З одного боку, тут проходять апробацію на відповідність регіональній електоральній культурі політичні новації із столиці, а з іншого – можуть виникати та транслюватися далі на периферію власні ідеї та символи [11].

Варто згадати, що електоральна регіоналізація на Півдні стартувала ще на місцевих виборах 2006 року, які вперше проходили за партійними списками. І піонерами цього процесу стали політичні проекти в обласних центрах – «Запоріжжя – наше місто», «Громадянський контроль» у Херсоні, «Миколаїв – за Володимира Чайку», блок Едуарда Гурвіца «Наша Одеса» тощо.

Під час останньої виборчої кампанії ситуація принципово змінилась. Партії місцевого нобілітету стали вже не міноритарними, а потужними суб'єктами виборчих перегонів.

Таблиця 4

**Результати голосування на виборах до міських рад 2020 року
(у відсотках від тих, хто проголосував за всі партії)**

Політична партія	Запоріжжя	Херсон	Миколаїв	Одеса
Опозиційна платформа – «За життя»	16,9	14,5	28,6	23,7
Слуга народу	15,9	13,0	14,9	12,5
Європейська солідарність	13,6	8,6	7,0	11,9
Опозиційний блок	2,2	–	–	–
За майбутнє	3,2	1,5	4,9	3,9
«Батьківщина»	4,4	4,1	1,5	1,6
Наш край	1,5	4,8	5,1	2,0
Партія Шарія	5,3	3,9	6,4	6,8
Радикальна партія О. Ляшка	1,8	1,3	–	–
Партія зелених України	1,6	2,7	0,6	–
Перемога Пальчевського	1,5	1,5	1,5	1,0
Пропозиція	–	0,4	23,1	–
Інші партії	2,3	6,7	1,2	4,5

Із таблиці ми бачимо, що у Херсоні регіональні партії зібрали 37% голосів, в Одесі – 33%, у Запоріжжі – 30%, а у Миколаєві – лише 5%. В цілому по Україні, за даними зведеного аналітичного моніторингу групи «Рейтинг», місцеві політсили зібрали лише 22% підтримки [12]. У Херсоні та Одесі боротьба між іменними списками до міськради доповнювалась конкуренцією їхніх лідерів за посаду мера. Електорат місцевих сил демонстрував таку ж високу консолідованість вибору, як і прихильники національних партій. Наприклад, 88% симпатиків «Європейської солідарності», 86% – «Слуги народу». 83– ОПЗЖ та 90% партії Володимира Буряка голосували за цих електоральних суб'єктів як до обласної, так і до Запорізької міської ради [13, с. 19].

Разом з цим, порівняно з минулими роками, кількість електоральних суб'єктів помітно зменшилася, вірогідно, через великі розміри виборчих застав, які було встановлено новим законодавством. Підтримка національних політичних акторів у обласних центрах Південної України помітно відрізнялась. Показовим був кейс «ОПЗЖ», яка в Одесі та Миколаєві разом з партіями мерів фактично монополізувала електоральний простір. У той же час «слуги народу» показали досить рівні результати, що може свідчити про початок поступового формування електорального ядра, представники якого лишатимуться з Володимиром Зеленським і надалі. Варто звернути, що високі показники «ЄС» у Запоріжжі та Одесі тісно корелювали із досягненнями партійних висуванців у міські голови Валерія Пропааса та Петра Обухова відповідно. У той же час партія «Пропозиція»

продемонструвала, що електоральний успіх команди міського голови не обов'язково потребує персонального бренду.

У той же час не варто забувати, що електоральний простір всередині мегаполісів також не є однорідним. Дослідження А. Авксентьєва свідчать, що на його структурування впливає багато соціально-економічних, соціально-політичних та соціокультурних факторів, визначальним серед яких є соціальна структура населення [14]. Електоральні зони найчастіше співпадають з межами внутрішніх адміністративних районів, а у містах-мільйониках можуть також диференціюватися за різними історичними ареалами. Після нашої перемоги у війні це має стати вагомим аргументом на користь продовження децентралізації у великих громадах. Інструментами цього процесу можуть стати відновлення обрання районних у містах рад, створення комітетів мікрорайонів, розширення функцій органів самоорганізації населення, активізацією громадських слухань із актуальних локальних проблем.

Для кращого розуміння процесів електорального зонування варто ввести коефіцієнт регіоналізації, який розраховується по кожній партії, що набрали понад 3% голосів на виборах до міських рад Миколаєва,

Таблиця 5

Диференціація підтримки електоральних акторів у обласних центрах Південної України

Політична партія	Запоріжжя	Херсон	Миколаїв	Одеса
Опозиційна платформа – «За життя»	1,2	1,3	1,3	1,6
Слуга народу	1,2	1,5	1,5	1,5
Європейська солідарність	1,2	1,3	1,4	1,8
За майбутнє	1,8	–	2,5	2,0
«Батьківщина»	2,5	1,5	–	–
Наш край	–	7,2	2,0	–
Партія Шарія	1,2	–	1,2	1,5
Пропозиція	–	–	1,4	–
Партія Ігоря Колихаєва «Нам тут жити»	–	1,3	–	–
Українська морська партія Сергія Ківалова	–	–	–	3,7
Блок Володимира Сальдо	–	1,4	–	–
Партія Володимира Буряка «Сднання»	1,9	–	–	–
Нова політика	19,3	–	–	–
Миколаївці	–	–	1,9	–
Довіряй справам	–	–	–	1,8

Запоріжжя, Одеси та Херсона, та вказує, наскільки відрізняються мінімальні та максимальні відсотки їхньої підтримки по виборчих округах. Чим вище значення коефіцієнту, тим гетерогеннішою є підтримка електоральних акторів у різних частинах міст.

Із наведених даних можна побачити, що чим потужніша політсила, тим меншими були відмінності у голосуванні за неї. І навпаки – локальні політичні проекти відзначались високою диференціацією. У Запоріжжі партія «Нова політика», що афільована із власником ПАТ «Мотор січ» В.Богуслаєвим, понад 80% голосів отримала у Шевченківському районі міста, де компактно проживають працівники цього підприємства. В Одесі Українська морська партія понад 40% голосів зібрала у Приморському районі, де розташовано вуз, ректором якого є лідер цієї політсили Сергій Ківалов. Аналогічна ситуація спостерігалась із партією «Наш край», що змогла подолати прохідний бар'єр лише у кількох мікрорайонах Херсону.

За результатами нашого дослідження ми дійшли таких висновків. По-перше, електоральний простір Південного регіону України є надзвичайно гетерогенним та формувався під впливом низки соціокультурних, соціально-економічних та суспільно-політичних чинників. Процес змін електоральної карти території розпочався після 2014 року та завершиться вже на перших післявоєнних місцевих виборах. Можна припустити, що після нашої перемоги трагічний досвід перебування під окупацією значної кількості мешканців краю приведе до мінімізації підтримки проросійських сил, посилення позицій регіональних лідерів, які гідно проявили себе на війні, та появи нових політичних проектів. По-друге, структурування політичних вподобань жителів Півдня відбувається по двох основних напрямках – «Північ-Південь», який пов'язаний із голосуванням за проукраїнські або проросійські партії, та «центр-периферія», що зумовлений симпатіями до регіональних чи загальнонаціональних політичних акторів. Найбільш яскраво географічна диференціація проявилась при голосуванні за ідейних антагоністів – «Опозиційну платформу За життя» з одного боку і «Європейську солідарність» та «Батьківщину» – з іншого. Разом з тим просторовий розкол більшою мірою спостерігався між великими містами, де виборці більше схилились до голосування за локальні політичні проекти із різним ступенем новизни, та периферією, електоральна поведінка жителів якої більшою мірою детермінувалась досвідом попередніх парламентських виборів. Зустрічались і виключення, зокрема, феноменальний успіх новоствореної партії «За майбутнє» у сільських районах на тлі розгромної поразки в обласних центрах на Запоріжжі та Одешині. Є висока вірогідність того, що надалі звільнені від російської навали райони можуть виокремитися в окрему електоральну страту, де всілякими способами будуть намагатися зберегти свій вплив нинішні посібники ворога. Але це питання вже виходить за межі соціологічного дискурсу та пов'язане із ефективністю державної політики проти

колабораціонізму. По-третє, окреме місце в електоральному просторі посідають обласні центри, які стали осередками зародження регіональних політичних проєктів ще півтора десятиліття тому. Їхніми лідерами ставали нинішні та колишні мери, які мають високий авторитет та особисту підтримку, або представники регіональної бізнес-еліти. Разом з тим великі міста є досить складними електоральними утвореннями, а результати виборів у двох сусідніх міських районах іноді відрізняються більше, ніж у різних областях України. Причинами цього можуть бути відмінності у соціальному складі населення, щільності інформаційних потоків, активності та впливовості референтних установ та лідерів думок тощо. Така диференціація стосується в першу чергу локальних та нових партій, у той час як політичні «важковаговики» менш чутливі до неї.

Серед перспектив подальших наукових розвідок – аналіз складу та цільових аудиторій електоральних гравців, що лишаються на повоєнній мапі українського Півдня та дослідження міжпартійних електоральних міграцій.

Список використаної літератури

1. Березинський В.П. Транзитивні особливості формування електорального простору сучасної України. Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет, 2005. 19 с.
2. Гугнін Е.А. Топологічні особливості електорального простору України. Автореф. дис. ... канд. соц. наук. 22.00.04. Запоріжжя : Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління, 2007. 16 с.
3. Єхнич А.В. Трансформація електорального простору: особливості, фактори змін і розвитку. Автореф. дис. ... канд. політ. наук. 23.00.02. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2009. 17 с.
4. Локтіонова Д.А. Електоральна поведінка громадян Південного регіону України в контексті виборчих систем. Дис. ... канд. політ. наук. 23.00.02. Миколаїв : Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського, 2013. 227 с.
5. Кузишин А.В. Прояви електоральної культури на виборчому полі областей Карпатсько-Подільського регіону. Вісник ОНУ: Сер. Географічні та геологічні науки. 2017. Т. 22. Вип. 1. С. 162–172.
6. Остапєць Ю.О. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри. Дис. ... докт. політ. наук. 23.00.02. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2016.
7. Ключкович А.Ю. Електоральне структурування території України: основні регіони, фактори та етапи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Політологія, соціологія, філософія. 2014. Вип. 17. С. 50–59.
8. Результати електорально-поведінкового дослідження у день виборів. Соціологічна група «Рейтинг». 25.10.2020. Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/rezultaty_elektoralno-povedencheskogo_issledovaniya_v_den_vyborov.html дата звернення 30.05.2022

9. Липсет С., Роккан Ст. Структуры размежеваний, партийные системы и предпочтения избирателей. Предварительные замечания. Политическая наука. 2004. № 4. С. 204–234.

10. Труфанов Д. О. Сопротивление социального ландшафта: «варварство» и «цивилизация» в социальном пространстве. Siberian Socium. 2020. Том 4. № 1. С. 8–22. DOI: 10.21684/2587-8484-2020-4-1-8-22

11. Брайчевський Ю.С. Концепція місця як чинника електоральної поведінки та регіональна політична поляризація в Україні. Економічна та соціальна географія. 2013. Вип. 2. С. 67–74.

12. Моніторинг місцевих виборів 2020: підсумки. Соціологічна група «Рейтинг». Листопад 2020 року. Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/monitoring_mestnyh_vyborov_2020_itogi.html, дата звернення 30.05.2022.

13. Звіт про результати опитування екзит-пол на виборах до Запорізької обласної ради 25.10.2020. Запоріжжя : IRG, 2020. 25 с.

14. Авксентьев А.О., Фісун О.А. Як спрацювала пропорційна система «відкритих списків» на місцевих виборах 2020 р. в Харківській області? Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «питання політології». 2020. Т. 38. С. 139–147.

Zubchenko O. S. Structuring the electoral space of Southern Ukraine in the 2020 local elections

The article is devoted to the analysis of the formation of the electoral space against the background of deepening decentralization processes and increasing the independence of regional political elites. The author extrapolates the historical features of the region's development to modern geopolitical realities, in particular, the large-scale aggression of Russia and the occupation of some territories. Using the methodological concept of "electoral space" and data from electoral statistics from the official website of the Central Election Commission of Ukraine, the voting of voters in Zaporizhia, Mykolaiv, Odesa and Kherson regions in the 2020 local elections is analyzed. According to the scale of political activity, the author divides the subjects of the election process into national and regional, and according to the content of program provisions and public statements – pro-Ukrainian and pro-Russian. It is noted that the relationship between these political actors is determined by three social cleavages – geographical (North-South, Dnieper – Tavria), spatial (center – semi-periphery – periphery) and urban (voting of residents of different districts in regional centers). The first vector shows significant differences in the electoral support of the «Opposition Platform for Life», «European Solidarity» and the «Fatherland», and the second in the indicators of regional parties and new political projects in large cities and rural areas. The third line is described by the regionalization coefficient and characterizes the heterogeneity of the electoral space in large cities. The author concludes that the electoral changes in the region, which began in 2014 and will end in the complete decline of pro-Russian parties in the first postwar elections, are inevitable. However, there is a high probability of separating the liberated areas into a separate electoral cluster, where former supporters of the "Russian peace" will try to maintain their influence. At the same time, the role of regional centers and their elites in the regional electoral space will continue to grow.

Key words: local elections, electoral space, geographical cleavage, spatial cleavage, regionalization coefficient.